

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Objectrelatietheorie in ontwikkeling

Bespreking van

Graham S. Clarke & David E. Scharff (red.) (2014). *Fairbairn and the object relations tradition*. Londen: Karnac. ISBN 978 1 7804908 2 3, 520 pp., £ 49,99

MARC HEBBRECHT

Fairbairn wordt, samen met Melanie Klein, beschouwd als de grondlegger van de objectrelatietheorie. *Fairbairn and the object relations tradition* toont aan dat deze stroming in de psychoanalyse nog in volle ontwikkeling is, wat men niet snel zou vermoeden, want Fairbairn volgde een heel eigen koers en koos geen positie in de strijd tussen Anna Freud en Melanie Klein. Toch hebben zijn ideeën een brede weerklank gevonden. In dit boek komen veertig psychoanalytici aan het woord. Het eerste deel bevat negen bijdragen die inzicht bieden in de religieuze en filosofische opvattingen die het denken van Fairbairn vorm hebben gegeven: Hegel, het Schotse presbyterianisme, de calvinistische theologie. In het tweede, meest boeiende deel van het boek wordt ingegaan op de betekenis van Fairbairn voor de klinische praktijk. In hoofdstuk 10 bespreekt Ogden waarom we Fairbairn moeten lezen. Volgens Fairbairn ontstaat de innerlijke wereld als een gevolg van het falen van het primaire object. Het kind wil alles doen om de relatie met een liefdeloze moeder om te vormen tot een liefdevolle relatie. Dat is het schizoïde dilemma dat aan de basis ligt van alle psychopathologie. Het kind neemt de beperkingen van moeder om hem lief te hebben,

realistisch waar. Deze waarneming krijgt een traumatische betekenis.

Dit roept onmiddellijk enkele vragen op. Is de moeder werkelijk tekortgeschoten ten aanzien van het kind? Of was het kind niet genoeg in staat haar liefde te accepteren? Of werden haar beperkingen verkeerd geïnterpreteerd als een gebrek aan liefde? Of was ze niet ontvankelijk genoeg voor de liefdesuitingen van het kind? Het trauma heeft volgens Fairbairn te maken met de perceptie van de eigen afhankelijkheid van moeder en haar beperkingen als zorgfiguur en liefdesobject. De ervaring niet geliefd te zijn door moeder is ondraaglijk. Het kind voelt zich hierdoor intens vernederd. Deze ervaring van schaamte bedreigt het kind met desintegratie, psychisch leegbloeden en innerlijke dood. Om met dit trauma om te gaan, zal het kind zichzelf aanvallen en de eigen liefde als slecht beschouwen. Omdat het kind het frustrerende aspect van moeder niet kan veranderen, zal het veronderstellen dat de eigen liefde een schadelijk effect uitoefent op de moeder. Of het kind zal zich vastklampen aan de liefdeloze moeder om alsnog een beetje liefde uit haar te wringen. Een andere oplossing van dit probleem is zichzelf aanvallen en een interne splitsing doorvoeren. Het innerlijke beeld van een liefdeloze moeder wordt dan opgedeeld in het beeld van een kwellende en prikkelende verleidster (het exciterende object) tegenover dat van een verwerpster (het verwerpende object).

Een deel van de zelfrepresentatie blijft hardnekkig gebonden aan het plagend-prikkelende aspect van het interne moederobject: dit noemt Fairbairn het libidinale ego. Dit zal zich later uiten in addictieve vormen van liefde, waarbij de persoon vasthoudt aan een band met een frustrerend liefdesobject en er zich, zoals een verslaafde, niet van kan

losmaken. Een ander deel van de zelfrepresentatie is wanhopig gehecht aan het verwerpende aspect van het moederobject en wordt de innerlijke saboteur genoemd. Deze innerlijke saboteur uit zich via zelfverwijt en schaamtegevoel, waarbij men zichzelf minacht omdat men zich zo laat verdederen door het frustrerende liefdesobject en zich niet losmaakt uit deze relatie. Dit geheel van objectrelationele dyades vormt een suborganisatie van het zelf, door Fairbairn benoemd als «endopsychische structuur», waarbij zelfobjectrelationele dyades worden afgesplitst van een centraal ego. Het centrale ego is het gezonde deel van het zelf dat in staat is tot denken en dat functioneert volgens het realiteitsprincipe. Fairbairn is de eerste die de systeemtheorie toepast op de psychoanalyse. De endopsychische structuur is als een afgekapseld systeem dat hermetisch afgesloten is van externe invloeden. Dankzij een psychoanalytische behandeling kan de hardnekkigheid waarmee aan pathologische relaties op een verslaafde wijze wordt vastgehouden, progressief verminderen. Dit kan alleen wanneer de patiënt zichzelf en zijn vroegere objecten onder ogen ziet zoals ze werkelijk zijn, zich losmaakt van deze pathologische interne objectrelaties en ze niet langer dwangmatig veruitwendigt. Zo kan men nieuwe objecten voor het eerst ontmoeten zoals ze werkelijk zijn en uit deze nieuwe relationele ervaring leren. In de hoofdstukken van het tweede deel worden tal van toepassingsgebieden geschetst: psychotherapie met ruziënde koppels, behandeling van borderlinepatiënten, omgaan met dissociatie, begeleiding van misbruikte kinderen, het begrijpen van innerlijke leegte. Fairbairns theorie van de endopsychische structuur biedt aanknopingspunten om dromen anders te begrijpen. De droom is in zijn visie niet zozeer een poging tot wensvervulling, als wel een dramatische verbeelding van situaties in de innerlijke wereld: droombeelden representeren interne objectrelaties. Dromen zijn volgens Fairbairn gelaagd. In de loop van een psycho-

analytische behandeling kunnen dromen zichtbaar maken hoe er verandering optreedt van een gesloten naar een open psychisch systeem. In het derde, meer theoretische deel wordt erop ingegaan hoe theorieën van Fairbairn het werk van zijn navolgers hebben beïnvloed: Sutherland, Padel, Guntrip, Winnicott, Pichon-Rivière en de intersubjectivisten. Het laatste deel over toepassingen bevat onder andere een hoofdstuk over de roman *L'étranger* van Camus, die benaderd wordt vanuit het perspectief van Fairbairn.

Dit lijvige boek brengt de rijkdom van het gedachtegoed van een originele en eigenzinnige psychoanalytische denker in beeld dankzij de vele eigentijdse auteurs die Fairbairn hebben geassimileerd en becommentarieerd. Fairbairn heeft ons vooral laten inzien dat de reële relatie tussen analyticus en analysant van doorslaggevend belang is voor het welslagen van de behandeling. De analyticus dient in staat te zijn om via werkelijke interesse en authentieke betrokkenheid een tegenwicht te vormen tegen de activatie van verdrongen en afgesplitste relaties met slechte interne objecten in de overdrachtsrelatie. Dit boek biedt een breed overzicht van wat Fairbairns benadering (theoretisch en praktijkgericht) kan betekenen in het denken over zeer verscheiden klinische behandelingsituaties. Van harte aanbevolen.